

УДК 001:(331.1+334.72)

КРАУС Катерина Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління
Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна
ORCID ID: 0000-0003-4910-8330
e-mail: k23k@ukr.net

КРАУС Наталія Миколаївна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та економіки
Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна
ORCID ID: 0000-0001-8610-3980
e-mail: k2205n@ukr.net

ПОЧЕНЧУК Галина Михайлівна

доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії, менеджменту і
адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна
ORCID ID: 0000-0002-9994-636X
e-mail: g.pochenchuk@chnu.edu.ua

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

У статті описується процес становлення та розвитку фінансової інклюзії й розглядаються зміни, що відбуваються в результаті цього, у різних секторах та сферах суспільного життя. Автори стверджують, що у роботі фінансових інститутів сьогодні неабияка роль належить інклюзії. Колектив статті стоїть на позиції того, що фінансову інклюзію варто розкривати в площині трьох основних вимірів, а саме: охоплення (як легко досягти точки доступу до фінансових послуг?), використання (якою є частота користування послугами?), якість фінансових послуг (наскільки послуги відповідають потребам?).

У статті доводиться, що підвищення рівня фінансової інклюзії є важливим чинником розвитку різних стейкхолдерів, зокрема для держави, регуляторів, споживачів, провайдерів фінансових послуг. Автори зробили спробу розкрити зміст фінансової інклюзії національного типу крізь призму восьми базових принципів цифрової фінансової інклюзії G 20, серед чого названо просування цифрових фінансових послуг як пріоритетного напрямку розвитку інклюзивних фінансових систем, у т.ч. на основі скоординованих, контрольованих та оцінюваних національних стратегій та планів дій. Аргументовано дослідженням, що цифрова фінансова інтеграція дає можливість банкам знижувати витрати, скорочуючи лінії черг у банківських залах, зменшуючи паперову документацію та зменшуючи витрати на утримання філій банку.

Автори стверджують, що запорукою формування стійкої фінансової інклюзії в умовах цифровізації економіки є доступність фінансових послуг, тобто можливість користувача дійсно скористатися послугою через контакт із фінансовим посередником; фінансова грамотність, тобто здатність споживача здійснити усвідомлений вибір фінансової послуги/продукту в ході цифровізації економіки, повністю розуміючи вигоди та ризики від користування нею.

У статті досліджено інституціональні аспекти фінансової інклюзії та її елементи, які доцільно розвивати в умовах цифровізації економічних відносин. Зокрема мова йде про практичне регуляторне забезпечення цифрового фінансового включення та запровадження відповідальних цифрових фінансових практик; просування розвитку цифрових фінансових послуг як пріоритетного напрямку для розвитку інклюзивних фінансових систем, забезпечення балансу інновації та ризиків для досягнення цифрового фінансового включення, спрощення та впровадження сумісної цифрової ідентифікації клієнтів для цифрових фінансових послуг;

зміцнення цифрової і фінансової грамотності та обізнаності; розширення екосистеми та інфраструктури цифрових функціональних послуг.

Ключові слова: фінансова інклюзія, фінансові інститути, інституціональні аспекти, національна економіка, фінансові технології.

JEL classification: A13; F41; J24; J41; J44

DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.2.18.28>

1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах коронавірусу, воєнного стану, що спричинило самоізоляцію людей задля їх убезпечення від коронавірусної інфекції та небезпек життю в результаті війни, є наочна демонстрація актуальності та необхідності розв'язання проблем доступності населення у всіх населених пунктах України до базових фінансових послуг, формування їх фінансової грамотності та формування довіри до фінансових посередників, що і формує фінансову інклюзію суспільства загалом. На сьогоднішній день фінансова інклюзія – це рівний доступ та використання фінансових продуктів і послуг, які: прийнятні за ціною; відповідають потребам домогосподарств та підприємств; доступні для всіх сегментів суспільства незалежно від доходу і місця проживання; надаються представниками фінансового сектору відповідально та екологічно для усіх учасників процесу [13]. OECD/INFE визначає фінансову інклюзію як процес просування доступного, вчасного й повноцінного доступу до широкого спектру фінансових продуктів і послуг, поширення їх використання серед всіх прошарків суспільства через впровадження існуючих та інноваційних підходів включно з фінансовою обізнаністю й освітою з метою просування як фінансового добробуту, так і економічної і соціальної інклюзії.

Останні п'ять років розвитку як світової фінансової системи, так і національних, є тісно пов'язані з блокчейном, криптовалютами та фінтехом. Всі банки й інші фінансові структури, а також інвестиційні інструменти побудовані неефективно. І в наступні 10-20 років вони просто впадуть під натиском нових технологій. Блокчейн і фінтех торкаються всіх і всього, вони фундаментальні. Крім того,

це сфери, де такі країни як Велика Британія, США, Китай, не конкуренти країнам-“партизанам”: Латвії, Литві, Естонії, Сінгапуру, Люксембургу, у яких є реальний шанс стати новою Швейцарією. Чому? А все тому, що “маленький і швидкий” тут досягає значно більше успіху, чим “великий і важковаговий” [16, с. 21]. Тож стає очевидним той факт, що на сьогодні, на перше місце виходять проблеми, пов'язані з становленням фінансової інклюзії, з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку фінансової системи країни в цілому.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Наразі проблема фінансової інклюзії в усьому світі є досить актуальною та досліджується міжнародними фінансовими організаціями і вченими. Цінними в науковому сенсі дослідженнями проблематики становлення фінансової інклюзії є наукові праці та практичні дослідження і розробки таких знаних учених Ануфрієва К. [1], Гейця В., Гриценка А., Краус Н. [5–7], Леоненка П. [10], Міщенко С. [11], Манжури О. [4, 25], Науменкова С. [11], Нікіфорова П. [8], Осецького В. [22], Поченчук Г. [8], Шевченко О. [9], Шкляра А. [1], Штепи О. [23]. Так, заслуговує на увагу наукова публікація українських дослідників Науменкової С. та Міщенко С. [11], яким вдалось на основі аналізу економічної ситуації в Україні визначити, що її погіршення збільшує частку “фінансово виключеного” населення, ускладнює доступ громадян до цифрового фінансового обслуговування в максимально зручній для них формі.

3. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Отримана інформація стала для науковців основою для розробки першочергових заходів щодо інтегрованого розвитку фінансового сектору в Україні, усунення наявних цінових і нецінових бар'єрів тощо. Але, разом з тим, значна кількість проблем щодо бачення концепції цифрового розвитку фінансової інклюзії, окремих її інституціональних аспектів, залишаються недостатньо розкритими.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження основних принципів практичного застосування фінансової інклюзії в рамках національної економіки. З'ясування змісту категорії “фінансова інклюзія” та розкриття базових принципів фінансової інклюзії G 20. Обґрунтування елементів та компонентів фінансової інклюзії, які доцільно розвивати в умовах цифровізації й інноватизації національної економіки та в результаті викликів на кшталт війни і коронавірусу.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Фінансова інклюзія в умовах цифровізації економіки варто розглядати як драйвер економічного зростання та важливий фактор соціальної рівності у сучасному світі. Центробанки та інші регулятори фінансового ринку, міжнародні організації, інші гравці ринку наголошують на важливості фінансової інклюзії упродовж останніх десятиліть [14]. Поняття інклюзія, насамперед, означає подолання нерівності (нерівності розвитку, нерівності доступу, можливостей тощо). Слово “інклюзивний” (англ. inclusive) перекладається не лише прямо як “що містить у собі”. В економічному контексті термін “інклюзія” почав використовуватись щодо інклюзивного зростання, тобто зростання, яке передбачає залучення (інклюзивність) значної частки робочої сили країни завдяки рівним можливостям доступу до ринків, ресурсів і неупередженого регуляторного середовища

для всіх юридичних і фізичних осіб [24, с. 4].

Інклюзія також розглядається як запорука сталого розвитку у розрізі таких її напрямів, як соціальна інклюзія (підтримка найбільш вразливих прошарків населення шляхом інвестицій у людський капітал і надання рівних можливостей), екологічна інклюзія (захист локальних екосистем, якісне управління природними ресурсами країни, диференційована відповідальність за глобальні екологічні проблеми й не нанесення шкоди екосистемам інших країн) та відносна інклюзія (управління суспільними благами) [20, с. 436–439].

Поняття “фінансова інклюзія” вперше офіційно була визначена на конференції Глобального партнерства з фінансової інклюзії (Global Partnership for Financial Inclusion, GPFİ) п'ятьма ключовими інституціями з встановлення стандартів (standard-setting bodies: Базельським комітетом з банківського нагляду (BCBS), Комітетом з питань платіжних і розрахункових систем (CPSS), Міжнародною групою з питань фінансових дій (відмивання коштів) (FATF), Міжнародною асоціацією страховиків депозитів (IADI) та Міжнародною асоціацією страхового нагляду (IAIS). Відповідно до них, фінансова інклюзія означає стан, коли дорослі особи працездатного віку мають ефективний доступ до кредитів, заощаджень, платежів і страхування від офіційних постачальників послуг. Водночас ефективний доступ передбачає зручне та доступне за ціною надання послуг для замовника на умовах сталості для постачальника (англ. sustainable services), в результаті чого клієнти поза формальною фінансовою системою (такою, діяльність якої врегульована законодавством) починають використовувати формальні фінансові послуги, а не існуючі неофіційні варіанти [17, с. 65–66].

На думку українських науковців Ануфрієвої К. та Шкляра А., фінансова інклюзія є процесом взаємодії між суб'єктами фінансового ринку та споживачами фінансових послуг, що через надання рівного доступу до фінансових послуг забезпечує такий рівень участі споживачів фінансових послуг у фінансовій системі, який через забезпечення сталості фінансових інституцій сприяє суспільному розвитку. Фінансову

інклюзію також деколи визначають і розглядають через протилежне поняття фінансової ексклюзії – економічного стану, коли фізичні особи та фірми не мають доступу до основних фінансових послуг, з міркувань, не пов’язаних з критеріями ефективності [1, с. 66].

Фінансова інклюзія є процесом просування доступного, вчасного та повноцінного доступу до широкого спектра фінансових продуктів і послуг, поширення їх використання серед всіх прошарків суспільства через впровадження наявних та інноваційних підходів включно з фінансовою грамотністю та освітою з метою просування як фінансового добробуту, так і економічної й соціальної інклюзії [2]. Фінансова інклюзія розкривається в площині трьох основних вимірів, а саме: охоплення (як легко досягти точки доступу до фінансових послуг?), використання (якою є частота користування послугами?), якість фінансових послуг (наскільки послуги відповідають потребам?).

На сьогодні майже третина населення світу не мають доступу до базового банківського рахунку. Тому провідні міжнародні організації визначають фінансову інклюзію однією з цілей власної діяльності. За даними Світового банку, більше 100 країн світу мають або вже розроблену національну стратегію з фінансової інклюзії, або вбудовані

компоненти фінансової інклюзії до ширших національних стратегій. Принципи високого рівня G 20 для цифрової фінансової інклюзії представлено на рисунку 1.

Підвищення рівня фінансової інклюзії є важливим для різних стейкхолдерів:

- для регуляторів та держави загалом, оскільки залучає усі верстви населення до економічної системи, що у результаті сприяє зростанню економіки через мобілізацію заощаджень населення, інвестування у розвиток економіки держави, диверсифікацію фінансової системи;

- для провайдерів фінансових послуг, оскільки збільшує кількість споживачів фінансових послуг;

- для споживачів, оскільки вони можуть ефективніше та зручніше використовувати сучасні фінансові послуги, підвищуючи таким чином особистий добробут. Фінансова інклюзія сприяє підвищенню та стабілізації доходів, ефективнішому управлінню активами, зменшенню вразливості від економічних криз [13].

Закордонні вчені у своїй науковій роботі [21, с. 216–217] розкрили переваги впровадження електронних платежів органів державної влади громадянам у системі “від уряду до людини” (англ. government-to-person, G2P) в контексті поглиблення фінансової інклюзії.

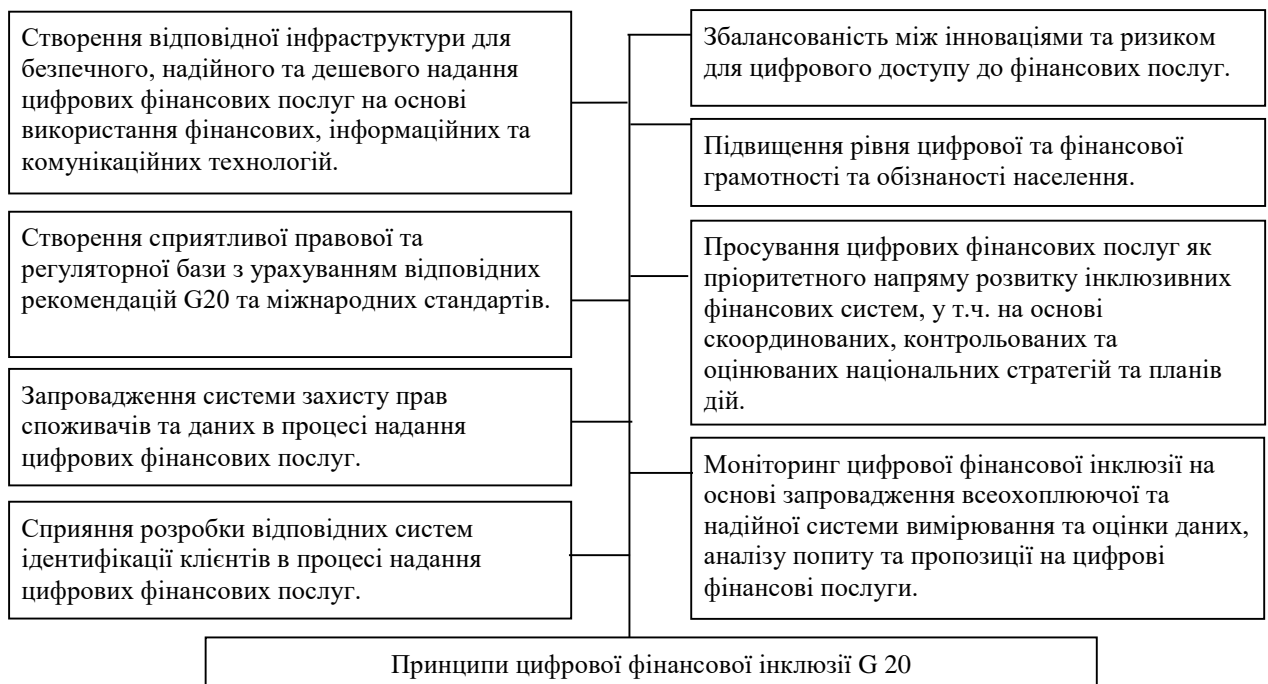

Рис. 1. Вісім базових принципів цифрової фінансової інклюзії G 20 [згруповано авторами на основі джерела 18]

Зауважено, що оцифрування може потребувати значних передових інвестицій у створення належної фізичної платіжної інфраструктури, системи фінансової ідентифікації, системи захисту споживачів та системи освіти для забезпечення безпечного, надійного доступу до системи цифрових платежів.

Фінансова інклюзія (фінансове включення) являє собою рівний доступ та використання фінансових продуктів та послуг, які: прийнятні за ціною; відповідають потребам домогосподарств і підприємств; доступні для всіх сегментів суспільства незалежно від доходу та місця проживання; надаються представниками фінансового сектору відповідально й екологічно для усіх учасників процесу.

Заслугове на увагу смілива пропозиція закордонних фахівців [19, с. 425–430] щодо створення комплексів фінтех-філантропія-розвиток (англ. fintech-philanthropy-development), які поєднують поведінкову економіку з алгоритмами прогнозування на основі реалізації концепції “Знай свого (нераціонального) клієнта” (“Know Thy (Irrational) Customer”) для прискорення доступу до фінансів. Цифрова революція, на думку авторів, додає нові характеристики матеріальній культурі фінансового включення, через пропонування державі нових способів розширення включення “розбірливих”, а глобальним фінансам нові форми “профілювання” бідних домогосподарств до генераторів фінансових активів.

Фінансова інклюзія означає, що громадяни й бізнес мають доступ до фінансових продуктів і сервісів, незалежно від доходу, віку чи місця проживання. Запорука формування стійкої фінансової інклюзії в умовах цифровізації економіки лежить у трьох площинах: доступність фінансових послуг, тобто можливість користувача дійсно скористатися послугою через контакт із фінансовим посередником; фінансова грамотність, тобто здатність споживача здійснити усвідомлений вибір фінансової послуги/продукту в ході цифровізації економіки, повністю розуміючи вигоди та ризики від користування нею; захист прав користувача – гарантія безпечного, прогнозованого і якісного

надання фінансової послуги/продукту, забезпечена третьою стороною.

Фінансова інклюзивність на основі цифрових технологій має низку переваг. Цифрова фінансова інтеграція дає можливість банкам знижувати витрати, скорочуючи лінії черг у банківських залах, зменшуючи паперову документацію та зменшуючи витрати на утримання філій банку. За цифрової фінансової інклюзивності велика кількість вкладників може легко посилити контроль за посередниками, які використовують механізми дистанційного надання фінансових послуг (мобільний та Інтернет-банкінг), особливо за умов створення мережевих структур із надання фінансових послуг (мережевий маркетинг); розробити рекомендації щодо оптимізації суб'єкт нового складу постачальників фінансових послуг на різних сегментах фінансового ринку, які потребують підвищеної уваги до технологічної, операційної та комунікаційної інтеграції, виключаючи можливість регуляторного арбітражу [3, с. 11].

Вектори концентрації зусиль та очікувані результати представимо через потужний старт, цифровізацію, відповідальне фінансове життя. Так, потужний старт – це коли діти шкільного віку володіють базовими знаннями та навичками з фінансової грамотності; студентство активно використовує хоча б один банківський продукт; вивчення курсу з фінансової грамотності у школі. “Говоримо про фінанси”: українці говорять про гроші в родині та спільно планують фінансове майбутнє; українці шукають надійні джерела інформації для поліпшення добробуту; українці знають свої права та обов'язки. “Відповідальне фінансове життя” розглядається через планування своїх доходів та витрат і ставлять фінансові цілі; свідоме ставлення до майбутнього та наявність фінансової подушки безпеки; розважливе ставлення до кредитів та не використання кредиту як інструменту задоволення споживчих потреб. Діджитал та інновації: українці активно та свідомо використовують дистанційні канали обслуговування у фінансовій сфері; українці купляють, продають товари та послуги через Інтернет; українці ідентифікують Інтернет-шахрайства та вміють убезпечити себе.

Національний банк також зацікавлений у охопленні фінансовими послугами якомога ширших верств населення зокрема, представників мікробізнесу, жителів сільських районів, із низьким рівнем доходів, людей із обмеженими можливостями та похилого віку. Так, значним є потенціал у переведенні в безготівкову форму транзакцій між українцями та державою (G2C та C2G). Це дозволить суттєво підвищити ефективність цієї взаємодії та скоротити непродуктивні державні витрати (у тому числі, державних банків). Сучасні фінансові технології – це ще й шлях до підвищення продуктивності банківської системи, її прибутковості. Це, в свою чергу, сприятиме підвищенню її стійкості та підвищить привабливість вітчизняних банків для іноземних та вітчизняних інвесторів.

Більш високий рівень фінансової інклюзії в Україні стимулює здорову конкуренцію на ринку і сприяє повному задоволенню потреб споживачів. У кінцевому рахунку фінансово інклюзивне українське суспільство допоможе розвинути нову фінансову екосистему, залучивши мобільних операторів, фінтех-компанії, а також інтернет-платформи [13].

Цифрове фінансове включення може поліпшити добробут фізичних та юридичних осіб, які мають надійну цифрову платформу для доступу до коштів на банківських рахунках для здійснення фінансових операцій. Очікувані переваги цифрового фінансового включення можуть бути повністю реалізовані, якщо вартість отримання цифрової транзакційної платформи для малозабезпечених людей є незначною або низькою, коли цифрова операційна платформа стосується мобільних телефонів, персональних комп'ютерів і пов'язаних пристроїв [3, с. 12].

Фінансова стабільність і фінансові ринки також залежні від рівня фінансової грамотності: розуміння можливостей фінансових продуктів населенням дозволяє ринкам працювати більш успішно і прибутково та знижує загрози для стабільності всієї системи, адже невдалі фінансові рішення не набувають критичної маси [15].

Елементи фінансової інклюзії, які доцільно розвивати в умовах цифровізації економіки представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Інституціональні аспекти фінансової інклюзії та її елементи, які доцільно розвивати в умовах цифровізації економічних відносин національної економіки [згруповано авторами на основі джерела 12]

Компоненти	Результати, що потрібні для реалізації компоненти	Елементи, які можуть передбачати процес реалізації компоненти
1	2	3
Практичне регуляторне забезпечення цифрового фінансового включення та запровадження відповідальних цифрових фінансових практик	<ul style="list-style-type: none"> • результати аналізу законодавства ЄС, країн з позитивною цифровою та безготівковою історією, досвідом відповідальної цифрової фінансової практики; • результати аналізу білих книг, проєктів та діючих актів законодавства (НБУ, КМУ, ВРУ); • результати аналізу ринкових досліджень з питань фінансового включення в Україні; • результати оцінки всіх сфер національного законодавства, що стосуються цифрового фінансового включення для виявлення (і вирішення) областей перекриття або суперечності. 	<p>1. Підготовка пропозицій щодо запровадження рамкового регулювання (надалі, рамки) для цифрового фінансового включення, яке передбачає вхідні вимоги виходу на ринок нових учасників ринку, пруденційні вимоги, де це доцільно (наприклад, для капіталу та ліквідності), захист споживачів, гарантії протидії відмивання коштів та фінансування тероризму та випадки неплатоспроможності. Рамка може включати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • принципи відкритого банкінгу, забезпечення (відновлення) конкурентного середовища на українському фінансовому ринку; • термінологічний апарат, принципи та положення європейської Payment Service Directive; • пропорційні до всіх типів постачальників послуг вимоги із захисту прав споживачів цифрових фінансових послуг; • вдосконалену правову основу, яка захищатиме конфіденційність та безпеку персональних даних при споживанні цифрових фінансових послуг. <p>2. Сприяння конкуренції, справедливим та відкритим умовам для цифрових технологій фінансового включення шляхом забезпечення того, що постачальники аналогічних цифрових фінансових послуги мають подібні права та обов'язки незалежно від їх інституційного типу та технологій, які вони застосовують. В тому числі підготовка та реалізація на основі рішень Уряду наступних проєктів:</p> <ul style="list-style-type: none"> • оцифрування великомасштабних, періодичних платежів від державних установ до споживачів та малого бізнесу (G2C, G2B); • впровадження транзакційних послуг для фінансово виключених та не включених громадян, які можуть забезпечити значні обсяги цифрових платежів;

1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> • забезпечення фактичного неформального вільного вибору споживачами фінансового інституту для обслуговування; • усунення організаційних та псевдо-фіскальних перешкод для МСБ щодо прийому цифрових платежів. <p>3. Робота з національними органами влади з метою усунення бар'єрів та сприяння забезпеченню внутрішніх та транскордонних фінансових послуг з метою сприяння цифровому фінансовому включенню та забезпечення чіткого розмежування відповідальності між регуляторами щодо регулювання та нормативної бази, що стосується цифрових фінансових послуг та цифрового фінансового включення в цілому.</p> <p>4. Сприяння розробленню та впровадженню узгодженого та збалансованого регулювання для збереження коштів клієнтів, що належать не пруденційно регульованим постачальникам цифрових фінансових послуг (фінкомпаніям, агрегаторам платежів, провайдером платіжних послуг, які начебто їх не надають – мобільним операторам), в т.ч., наприклад, схеми “трансферу” гарантійних депозитів в надійні банки та розповсюдження на ці кошти вимог Фонду Гарантування з відповідним відшкодуванням, страхування ризиків тощо.</p>
<p><i>Просування розвитку цифрових фінансових послуг як пріоритетного напрямку для розвитку інклюзивних фінансових систем, забезпечення балансу інновацій та ризиків для досягнення цифрового фінансового включення, спрощення та впровадження сумісної цифрової ідентифікації клієнтів для цифрових фінансових послуг</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • результати аналізу досліджень GfK Ukraine в сфері фінансових послуг та безготівкових розрахунків за 2014–2018 pp; • результати аналізу GPF White Paper, Global Standard-Setting Bodies and Financial Inclusion: The Evolving Landscape; • результати аналізу актуальних загроз при застосуванні цифрових платежів в Україні (Exchange-online), Європі (EAST, EC3 Europol, European Parliament, European banking authority, FATF), світі (WB, G20, IFC) та способів протидії; • результати аналізу рекомендацій FATF, AML EU Directives щодо цифрової ідентифікації. 	<p>1. Підтримувати активний діалог та координацію між усіма ключовими зацікавленими сторонами цифрової фінансової екосистеми, включаючи уряд, приватний сектор та громадянське суспільство, щоб забезпечити спільне розуміння цифрового фінансового включення, цілей та очікування ринку щодо цифрових фінансових послуг в форматах робочих груп, прес-брифінгів, круглих столів, прес-релізів для ЗМІ. Сприяння залученню ЗМІ, в т.ч. в згаданих вище форматах, до підвищення кваліфікації та осягнення знань про співвідношення користі та ризиків в розвитку цифрових фінансів, формування сталої звички до обережного, адекватного коментування нових фінансових технологій з упором на зручність та формування належної оцінки та звичок цифрової фінансової гігієни.</p> <p>2. Сприяння використанню де-факто ринкових стандартів та створенню та просуванню нових та інноваційних форм ідентифікації, реєстрації та перевірки, таких як цифрові біометричні ідентифікаційні продукти і служби онлайн-перевірки особистих даних. Встановлення прийнятних відкритих стандартів для керування ризиками та забезпечення безпеки ідентифікації, транзакцій та облікових записів. Заохочення розробки сучасних та безпечних систем цифрового підпису, які можуть спростити процес автентифікації та перевірки.</p> <p>3. Розробка найкращих практик та галузевих кодексів для користувачів як використовувати цифрові фінансові сервіси, а також баз знань та практичних дій щодо безпечного їх використання, захисту проти несанкціонованого використання, розкриття, модифікації та знищення персональних даних;</p> <p>4. Розробка найкращих практик та галузевих кодексів щодо відповідального і справедливого кредитування та збору боргів.</p> <p>5. Розробка найкращих практик для забезпечення постачальниками цифрових фінансових послуг точності та надійності всіх даних, пов'язаних із:</p> <ul style="list-style-type: none"> • рахунками та транзакціями; • маркетингом цифрових фінансових послуг; • кредитними балами та звітами для фінансово виключених та недостатньо забезпечених споживачів.
<p><i>Розширення екосистеми та інфраструктури цифрових функціональних послуг</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • результати аналізу cashless & digital payments White Papers; • результати аналізу досліджень GfK Ukraine в сфері фінансових послуг та безготівкових розрахунків за 2014–2018 pp.; • результати аналізу сучасних форм-факторів і каналів цифрових платежів в Україні, Європі, світі; • результати аналізу впровадження open banking підходів в ЄС, регулювання інтерчендж в світі. 	<p>1. Підготовка пропозицій модернізації та розширення інфраструктури системи роздрібних платежів та впровадження платформ відкритих платежів (open banking), в першу чергу пов'язаних з кліринговими та розрахунковими системами країни, які забезпечать безпечний та ефективний доступ до банків, небанківських фінансових установ та нових (PSD2) постачальників платіжних послуг.</p> <p>2. Сприяння використанню широкомасштабних державних каналів, такі як поштові відділення для розповсюдження цифрових фінансових послуг (еквайринг, електронна комерція, цифровий фінансовий супермаркет, кредитний брокеридж тощо).</p> <p>3. Заохочення постачальників платіжних послуг забезпечувати сумісність та взаємодію точок доступу (обслуговування) та каналів, подальше розширення доступу до міст надання платіжно-фінансових послуг та загальної зручності для власників рахунків, електронних гаманців, платіжних сервісів, мобільного та Інтернет банкінгу (в т.ч. через робочі групи, прес-релізи для ЗМІ).</p> <p>4. Заохочення та переконання представників ритейл, HoReCa в доцільності неухильного виконання вимог законодавства щодо прийому до сплати цифрових фінансів та партнерських цінових пропозицій фінансової індустрії в т.ч. економічно обґрунтованих комісії за еквайринг (в т.ч. через прес-брифінги, круглі столи, прес-релізи для ЗМІ).</p>

1	2	3
<p>Зміцнення цифрової і фінансової грамотності та обізнаності</p>	<ul style="list-style-type: none"> • результати аналізу досліджень GfK Ukraine щодо фінансової грамотності споживачів та обізнаності щодо проти шахрайських дій (2018 р.); • результати аналізу досліджень за результатами навчальних кампаній та проекту “Туманний фішинг” (2018 р). 	<p>1. Використання високоякісних цифрових інструментів для розвитку фінансової грамотності, програми цифрової грамотності, які створюють знання, розуміння та впевненість у собі у використанні цифрових фінансових послуг. Наприклад:</p> <ul style="list-style-type: none"> • онлайн-ігри, щоб допомогти батькам навчити їх дітей фінансовому менеджменту; • цифрові набори інструментів для відстеження доходів і витрат; • онлайн-програми фінансового управління малого бізнесу; • інтерактивні освітні програми. <p>2. Використання через власні та партнерські цифрові (відео, соцмережі, месенджери, е-майл) та не цифрові (плакати, газети) канали (пошта, будівлі, відділення банків та АТМ на підприємствах зарплатних проектах) практичних, доступних матеріалів фінансової грамотності та інформування, для включених та не включених, незабезпечених і вразливих груп, щоб допомогти споживачам зрозуміти особливості, переваги, витрати при користуванні цифровими фінансовими послугами та засобами фінансової безпеки.</p> <p>3. Надання якісної та безперебійної підтримки для клієнтів та користувачів, з простими та доступними інструкціями щодо правильних дій в тій чи іншій ситуації, включаючи механізм подання та трекінгу скарг, (цілодобовий кол-центр, он-лайн чат-бот, веб-сайт або соціальні медіа).</p> <p>4. Забезпечення навчання надавачами цифрових фінансових послуг викладачів та працівників про: особливості продукту; регулятивні обов’язки постачальника фінансових послуг; справедливе ставлення до недосвідчених та уразливих груп споживачів; і процедури регресу. Тренування також повинно покривати роз’яснення документів (договорів, угод, правил), особливо якщо формулювання викладені мовою, яку споживач не розуміє.</p>

Подальший розвиток фінансової інклюзивності в Україні має ґрунтуватися на поліпшенні якості фінансових послуг для споживачів, які вже мають до них доступ, і розширення надання базових фінансових послуг тій частині населення, яка не має доступу до неї взагалі.

6. ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

В підсумку зазначимо, що фінансова інклюзія являє собою створення умов для залучення усіх сегментів населення та бізнесу до користування різноманітними фінансовими послугами, які доступні за інфраструктурою та ціною, офіційно урегульовані та відповідають потребам населення з метою стимулювання економічного зростання країни та зменшення соціальної нерівності у суспільстві.

Щоб досягти фінансової інклюзії потрібен продуманий і узгоджений підхід до виявлення проблем і можливостей, використання зв’язків у фінансових і нефінансових сферах, а також узгодження дій широкого кола стейкхолдерів. Фінансове “включення” можливе за умови, якщо всі державні органи матимуть відповідний підхід до регулювання фінансової сфери, який би дав фінансовим установам більше свободи впроваджувати інновації та орієнтуватися на сегменти громадян із недостатнім рівнем фінансового обслуговування. У цьому аспекті ефективним інструментом підвищення рівня фінансової інклюзивності є застосування фінансових технологій, тому напрямом подальших наукових досліджень слід вважати питання пов’язані з проблемами впровадження фінансових технологій в Україні та перспектив їх використання.

Література

1. Ануфрієва К.В., Шкляр А.І. (2019) Фінансова інклюзія як чинник соціо-економічного розвитку. *Український соціум*, 3 (70), С. 59–77.

2. Діденко С. (2019) Фінансова інклюзія: як суспільство впливає на економічне зростання. *UA.News*, від 13.06.2019. URL: <https://ua.news/ua/finansova-inklyuziya-yak-suspilstvo-vplyvaye-na-ekonomichne-zrostannya/>.

3. Дудинець Л.А., Верній Л.А. (2018) Фінансова інклюзивність та її детермінанти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, Вип. 2 (130), С. 8–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2018_2_4.
4. Краус К.М., Краус К.М., Манжура О.В. (2021) *Електронна комерція та Інтернет-торгівля*: навчально-методичний посібник. К.: Аграр Медіа Груп.
5. Краус К.М., Краус Н.М. (2010) *Стратегія фінансової стабілізації підприємств (на прикладі Центральної спілки споживчих товариств України)*: монографія. Полтава: Дивосвіт.
6. Краус Н.М. (2018) Інституціональний зріз дихотомії старих і нових інститутів розвитку сфери фінансів в умовах інноватизації. *Фінанси України*, 4 (269), С. 115–126.
7. Краус Н.М., Краус К.М. (2018) Цифровізація в умовах інституційної трансформації економіки: базові складові та інструменти цифрових технологій. *Інтелект XXI століття*, 1, С. 211–214.
8. Краус Н.М., Нікіфоров П.О., Краус К.М., Поченчук Г.М. (2020) *Фінансові інструменти економічного розвитку*: навчально-методичний посібник. К.: Аграр Медіа Груп.
9. Краус Н.М., Шевченко О.М. (2013) *Інноваційна діяльність та венчурний капітал в системній модернізації національної економіки*: монографія. Полтава: Дивосвіт.
10. Леоненко П.М., Краус Н.М. (2016) Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в Україні за технологічними укладами. *Фінанси України*, 4 (245), С. 50–64.
11. Науменкова С., Міщенко С. (2020) Цифрова фінансова інклюзія: можливості та обмеження для України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*, 1-2 (274–275), С. 133–149.
12. Питання розвитку фінансової інклюзії в Україні. Частина перша (2022) ЄМА.UA. URL: <https://www.ema.com.ua/news/chastina-persha-digital-financial-inclusion-ukrainian-agenda/>.
13. Степанюк Є. (2018) От лозунгов к делу. Зачем нужна финансовая инклюзия. *Ліга. Фінанси*, від 06.07.2018. URL: <https://finance.liga.net/ekonomika/opinion/ot-lozungov-k-delu-zachem-nujna-finansovaya-inklyuziya>.
14. Фінансова інклюзія задля економічного зростання: підсумки міжнародного “Форуму з фінансової інклюзії. Нікого за бортом” (2022) *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansova-inklyuziya-zadlya-ekonomichnogo-zrostannya-pidsumki-mijnarodnogo-forumu-z-finansovoyi-inklyuziyi-nikogo-za-bortom> (дата звернення: 08.04.2022).
15. Шкрєб М., Рашкован В. (2016) Как победить финансовую безграмотность. *Delo.ua*, 29.07.2016. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/kak-pobedit-finansovuju-bezgramotnost-320669/>.
16. Business and Art Ambassadors of Ukraine (2018) *Special Edition Kyiv International Economic Forum “Destinations”*, 8.
17. First Annual GPMI Conference and Technical Meeting on Standard-Setting Bodies and Financial Inclusion (2018) *The Global Partnership for Financial Inclusion (GPMI) platform*. URL: <http://www.gpmi.org/featured/first-annual-gpmi-conference-and-technical-meeting-standard-settingbodies-and-financial-inclusion> (assessed 25 March 2022).
18. G20 High-Level Principles for Digital Financial Inclusion (2022) *The Global Partnership for Financial Inclusion (GPMI) platform*. URL: <https://www.gpmi.org/publications/g20-high-level-principlesdigital-financial-inclusion> (accessed 20 January 2022).
19. Gabor D., Brooks S. (2017) The digital revolution in financial inclusion: International development in the fintech era. *New Political Economy*, 22 (4), pp. 423–436. DOI: <https://doi.org/10.1080/13563467.2017.1259298>.
20. Gupta J., Vegelin C. (2016) Sustainable development goals and inclusive development. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, vol. 16, Issue 3, pp. 433–448. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10784-016-9323-z> (assessed 25 January 2022).
21. Klapper L., Singer D. (2017) The opportunities and challenges of digitizing government-to-person payments. *The World Bank Research. Observer*, 32 (2), pp. 211–226. DOI: <https://doi.org/10.1093/wbro/lkx003>.
22. Kraus K., Kraus N., Nikiforov P., Pochenchuk G., Babukh I. (2021) Information and Digital Development of Higher Education in the Conditions of Innovatization Economy of Ukraine. *WSEAS Transactions on Environment and Development*, vol. 17, Art. #64, pp. 659–671. URL: <https://wseas.com/journals/ead/2021/b305115-652.pdf>. DOI: 10.37394/232015.2021.17.64.
23. Kraus K., Kraus N., Shtepa O. (2021) *Teaching Guidelines for Digital Entrepreneurship*. Cracow University of Economics, Kiev-Cracow. URL: <https://ted.uek.krakow.pl/output-1-teaching-guidelines/>.
24. Landchovichina E., Lundstrom S., Garrido L. (2009) What is Inclusive Growth? *The World Bank note*, February 10, 2009. URL: http://ella.practicalaction.org/wp-content/uploads/learning/contribution_materials/lea52/World%20Bank_What%20is%20Inclusive%20Growth1464684605.pdf (assessed 18 January 2022).
25. Manzhura O., Kraus K., Kraus N. (2021) Digitalization of Business Processes of Enterprises of the Ecosystem of Industry 4.0: Virtual-Real Aspect of Economic Growth Reserves. *WSEAS Transactions on*

References

1. Anufrieva, K.V. and Shklyar, A.I. (2019), “Financial inclusion as a factor of socio-economic development”, *Ukrainskyi sotsium*, no. 3 (70), pp. 59–77.
2. Didenko, S. (2019), “Financial inclusion: how society affects economic growth”, *UA.News*, from 13 June 2019, available at: <https://ua.news/ua/finansova-inklyuziya-yak-suspilstvo-vplyvaye-na-ekonomichne-zrostannya/> (Assessed 13 April 2022).
3. Dudynets, L.A. and Vernii, L.A. (2018), “Financial inclusiveness and its determinants”, *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, vol. 2 (130), pp. 8–13, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2018_2_4 (Assessed 20 April 2022).
4. Kraus, K.M., Kraus, N.M. and Manzhura, O.V. (2021), *Elektronna komertsiya ta Internet-torhivlya* [E-commerce and Internet commerce], Agrar Media Hryp, Kyiv, Ukraine.
5. Kraus, K.M. and Kraus, N.M. (2010), *Strategiya finansovoi stabilizatsii pidpryemstv (na prykladi Tsentralnoi spilky spozhyvchykh tovarystv Ukrainy)* [Strategy of financial stabilization of enterprises (on the example of the Central Union of Consumer Societies of Ukraine)], Poltava: Dyvosvit, Ukraine.
6. Kraus, N.M. (2018), “Institutional section of the dichotomy of old and new institutions of financial development in the context of innovation”, *Finansy Ukrainy*, no. 4 (269), pp. 115–126.
7. Kraus, N.M., and Kraus, K.M. (2018), “Digitalization in the conditions of institutional transformation of economy: basic components and tools of digital technologies”, *Intelekt XXI stolittia*, vol. 1, pp. 211–214.
8. Kraus, N.M., Nikiforov, P.O., Kraus, K.M. and Pochenchuk, H.M. (2020), *Finansovi instrumenty ekonomichnogo rozvytku* [Financial instruments of economic development], Agrar Media Hryp, Kyiv, Ukraine.
9. Kraus, N.M. and Shevchenko, O.M. (2013), *Innovatsiina diyalnist ta venchernyi kapital v systemnii modernizatsii natsionalnoi ekonomiky* [Innovation and venture capital in the systemic modernization of the national economy], Poltava: Dyvosvit, Ukraine.
10. Leonenko, P.M. and Kraus, N.M. (2016), “Financial support of innovation activity in Ukraine according to technological systems”, *Finansy Ukrainy*, vol. 4 (245), pp. 50–64.
11. Naumova, S. and Mishcheko, S. (2020), “Digital financial inclusion: opportunities and limitations for Ukraine”, *Naukovyi visnyk Odeskogo natsionalnogo ekonomichnogo universytetu*, no. 1-2 (274–275), pp. 133–149.
12. Issues of financial inclusion development in Ukraine. Part one (2022), EMA.UA, available at: <https://www.ema.com.ua/news/chastina-persha-digital-financial-inclusion-ukrainian-agenda/> (Assessed 14 April 2022)
13. Stepanuyk, Ei. (2018), “From slogans to deeds. Why financial inclusion is needed”, *Liga. Finansy*, from 06 July 2018, available at: <https://finance.liga.net/ekonomika/opinion/ot-lozungov-k-delu-zachem-nujna-finansovaya-inklyuziya> (Assessed 07 April 2022).
14. Financial Inclusion for Economic Growth: Results of the International Forum on Financial Inclusion. Nobody overboard (2022), *Natsionalnyi bank Ukrainy*, available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansova-inklyuziya-zadlya-ekonomichnogo-zrostannya-pidsumki-mijnarodnogo-forumu-z-finansovoyi-inklyuziyi-nikogo-za-bortom> (Assessed 08 April 2022).
15. Shkreb, M. and Rashkovan, V. (2016), “How to beat financial illiteracy”, *Delo.ua*, 29 July 2016, available at: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/kak-pobedit-finansovuju-bezgramotnost-320669/>.
16. Business and Art Ambassadors of Ukraine (2018), *Special Edition Kyiv International Economic Forum “Destinations”*, 8.
17. First Annual GPMI Conference and Technical Meeting on Standard-Setting Bodies and Financial Inclusion (2018), *The Global Partnership for Financial Inclusion (GPMI) platform*, available at: <http://www.gpmi.org/featured/first-annual-gpmi-conference-and-technical-meeting-standard-settingbodies-and-financial-inclusio>.
18. G20 High-Level Principles for Digital Financial Inclusion (2022), *The Global Partnership for Financial Inclusion (GPMI) platform*, available at: <https://www.gpmi.org/publications/g20-high-level-principlesdigital-financial-inclusion>.
19. Gabor, D. and Brooks, S. (2017), “The digital revolution in financial inclusion: International development in the fintech era”, *New Political Economy*, no. 22 (4), pp. 423–436.
20. Gupta, J. and Vegelin, C. (2016), “Sustainable development goals and inclusive development”, *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, vol. 16, Issue 3, pp. 433–448, available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10784-016-9323-z>.
21. Klapper, L. and Singer, D. (2017), “The opportunities and challenges of digitizing government-to-person payments”, *The World Bank Research. Observer*, no. 32 (2), pp. 211–226.

22. Kraus, K., Kraus, N., Nikiforov, P., Pochenchuk, G. and Babukh, I. (2021), "Information and Digital Development of Higher Education in the Conditions of Innovatyzation Economy of Ukraine", *WSEAS Transactions on Environment and Development*, vol. 17, Art. #64, pp. 659-671, available at: <https://wseas.com/journals/ead/2021/b305115-652.pdf> (Assessed 5 January 2022).

23. Kraus, K., Kraus, N. and Shtepa, O. (2021), "Teaching Guidelines for Digital Entrepreneurship", Cracow University of Economics, available at: <https://ted.uek.krakow.pl/output-1-teaching-guidelines/>.

24. Landchovichina, E., Lundstrom, S. and Garrido, L. (2009), "What is Inclusive Growth?", *The World Bank note*, February 10, 2009, available at: http://ella.practicalaction.org/wp-content/uploads/learning/contribution_materials/lea52/World%20Bank_What%20is%20Inclusive%20Growth1464684605.pdf.

25. Kraus, K., Kraus, N. and Manzhura, O. (2021), "Digitalization of Business Processes of Enterprises of the Ecosystem of Industry 4.0: Virtual-Real Aspect of Economic Growth Reserves", *WSEAS Transactions on Business and Economics*, Vol. 18, no. 57, pp. 569-580, available at: [https://www.wseas.org/multimedia/journals/economics/2021/b165107-021\(2021\).pdf](https://www.wseas.org/multimedia/journals/economics/2021/b165107-021(2021).pdf).

Abstract

KRAUS Kateryna, KRAUS Nataliia, POCHENCHUK Galyna. Institutional aspects and digitalization of financial inclusion in the national economy

The article describes the process of formation and development of financial inclusion and examines the changes that occur as a result in various sectors and spheres of public life. Authors argue that inclusion plays an important role in the work of financial institutions today. The team of the article is of the opinion that financial inclusion should be disclosed in three main dimensions, namely: coverage (how easy to reach access points to financial services?), use (what is the frequency of use of services?), quality of financial services meets the needs?).

The article argues that increasing the level of financial inclusion is an important factor in the development of various stakeholders, in particular for the state, regulators, consumers, financial service providers. Authors tried to reveal the content of national financial inclusion through the prism of eight basic principles of digital financial inclusion G 20, including the promotion of digital financial services as a priority for inclusive financial systems, including based on coordinated, monitored and evaluated national strategies and action plans. Research has argued that digital financial integration enables banks to reduce costs by reducing queues in bank halls, reducing paperwork, and reducing the cost of maintaining bank branches.

Authors argue that the key to the formation of sustainable financial inclusion in the digitalization of the economy is the availability of financial services, i.e., the ability of the user to actually use the service through contact with a financial intermediary; financial literacy, i.e., the ability of the consumer to make an informed choice of financial service/product during the digitalization of the economy, fully understanding the benefits and risks of using it.

The article examines the institutional aspects of financial inclusion and its elements that should be developed in the context of digitalization of economic relations. In particular, we are talking about the practical regulatory support of digital financial inclusion and the introduction of responsible digital financial practices; promoting the development of digital financial services as a priority for the development of inclusive financial systems, ensuring a balance of innovation and risks to achieve digital financial inclusion, simplification and implementation of joint digital customer identification for digital financial services; strengthening digital and financial literacy and awareness; expanding the ecosystem and infrastructure of digital functional services.

Keywords: *financial inclusion, financial institutions, institutional aspects, national economy, financial technologies*

Стаття надійшла до редакції 27.04.2022 р.

Бібліографічний опис статті:

Краус К. М., Краус Н. М., Поченчук Г. М. Інституціональні аспекти та цифровізація фінансової інклюзії в національній економіці. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 2. С. 18-28.

Kraus K., Kraus N., Pochenchuk G. (2022) Institutional aspects and digitalization of financial inclusion in the national economy. *Innovation and sustainability*, № 2, pp. 18-28.